

Darja Zaviršek

PSIHIATRIČNI ODDELEK MED BOLEZNIJO IN NJENO KULTURNO MANIFESTACIJO

ŠTUDIJA PRIMERA (IV)

ŽIVLJENJSKE ZGODBE

SLAVICA IN MAGDA

Na kavo me je povabila ženska, ki jo tepe mož in s katero sva se pogovarjali že dvakrat. Poimenovala jo bom Slavica. V Polje je prišla, ko ji je "prekipelo", ko ni zmogla več. Pripovedovala je, da je delala podnevi in ponoči, podnevi v službi, ponoči pa je morala bedeti zaradi otrok in pijanega moža. Kot mlado dekle je prišla iz Bosne in v majhnem kraju blizu Ljubljane je spoznala svojega moža. Pripovedovala je o svoji samoti v Sloveniji, o samoti, ki jo preganja v kraju, kjer živi. Obdana je z moževimi sorodniki, ki jo zaničujejo, za krajane pa je pač Bosanka. Dela v tovarni kot tovarniška delavka.

Njene oči so temno rjave, lasje so rdečkasti in na njih se pozna trajna, ki že dolgo ni bila obnovljena. Nemirna je, roke se ji tresejo, ves obraz je izklesan v notranji napetosti, stiski, utrujenosti. Okoli oči ima velike kolobarje, kot da bi jokala. Je srednje rasti in drobne postave. Kadi cigarete, pije veliko kave in govori o svoji jezi in o svojem trpljenju. Na nohtih je opaziti sledove starega laka za nohte, ki se še ni odkrušil.

Bila je vesela, ker sem govorila z njo, hotela je govoriti še več in še v prihodnje. Pogovarjali sva se trikrat, dvakrat sami in tretjič z drugo žensko, ki jo prav tako pretepa mož. Enkrat sem videla tudi njenega moža in njenega mlajšega sina, ko sta prišla na obisk. Mož je majhne rasti, manjši kot ona, suh in stisnjenih potez na obrazu. Videti je pripadnik nižjega sloja. Nekje ob strani je stal majhen otrok, ki nas je radovedno gledal.

Slavica me je povabila na popoldansko kavo skupaj s svojima kolegicama, ki ju je spoznala na oddelku v zgornjem nadstropju. Vse tri vsak dan skupaj pijejo kavo. Ena od njih, najstarejša, ki je nisem poznala, je komaj spregovorila. Prihaja iz doma za ostarele, včasih je pila, nekoč je hotela ubiti moža in sebe, zdaj pa še vedno oba živita v Domu v eni sobi.

Magda je prišla v bolnišnico pred nekaj tedni, je starejša kot Slavica, temna in bolj trdnega videza. Pravi, da so ji popustili živci zaradi težkega življenja, ki je bilo sestavljeno iz garanja na kravji farmi in na kmetiji, garanja v gospodinjstvu, moževega pretepanja in pijančevanja ter sinovega zmerjanja, ko je odrasel. Zdaj pije tudi sin in jo tudi pretepa. Večkrat je poskušala samomor, pa si je premislila zaradi hčere. Na desno uho je gluha, zaradi moževih udarcev.

Med pogovorom je začela večkrat jokati in me spraševati, kaj naj naredi, ko pride domov, kako naj se obnaša. Gospa je majhna, krepke rasti in s polno drobnimi gubami. Ima črne kratke lase in temno rjave, globoke oči z močnimi temnimi obrvmi. Najbolj izrazite na njej so temne oči, ki gledajo enkrat žalostno in nemočno, drugič pa odločno in polno sovraštva do pijanega moža.

Slavica je svojo sogovornico tolažila s tem, da ji je pripovedovala, kako se je njen mož spremenil, odkar je prišla poleti prvič iz bolnišnice. Prepričana je, da bo posredna izkušnja bolnišnice vplivala tudi na Magdinega moža, saj se bo "ustrahil, kako bo shajal brez žene".

Magdo sem srečala prvič, ko je sestram in zdravnikom prinesla škatlo sladkarij. Spominjala me je na žensko, ki je veliko pretrpela in ki si vedno poskuša pomagati tudi sama. Njene

dlani so bile velike in delavskega videza. Nosi-la je črno usnjeno jakno, tako, kot so jih ljudje včasih tihotapili iz Istanbula. Po opravih se vozi z mopedom. Njuni zgodbi sta podobni, obe imata moža, ki ju tepe, obe imata sina, ki počasi postaja, kot pravita sami, "tak kot oče", obe se postavita zase in obe v določenih trenutkih ne zmoreta več. Obe se bojita moža in obe se bosta vrnili v okolje, kjer se bodo zlorabe nadaljevale.

Slavica je prišla v bolnišnico prvič sredi poletja 1992, Magda pa decembra istega leta. Slednja je stara 55 let in ima 4 razrede OŠ. Najprej je delala v tekstilni tovarni in na koncu na svinjski farmi. Z družino živi v hiši, ki so jo zgradili skupaj.

Zdelo se mi je, da je Slavica srečanje z mano in z Magdo, ki jo je srečala v bolnišnici, organizirala nalašč zame. Nekajkrat je rekla sogovornici: "Povej, ona zbira take zgodbe; kar povej, kako te je tepel." Bil je turoben decem-berski popoldan in petek. Zunaj je bila že tema in mraz, znotraj pa zakajeni prostori in ženske, ki so se sprehajale po hodnikih.

Pogovor je vseboval več elementov opogu-mljanja in medsebojne podpore ob pripovedo-vanju zgodb.

Magda: Hrbtenico sem imela bolno, sin je sedel v gostilni, jaz sem pa garala doma na bajti. Rekla sem možu, naj gre po sina, kje pa, samo jaz naj bi garala! Pa nisem smela več kot tri kile dvigniti. Leta 1959 sem bila operirana.

Slavica: Zdaj ne misli na dedca, misli na otroke in vnuke.

Magda: Saj mislim nanjo, na mojo vnukinjo, ki smo jo sedem let čakali.

Slavica: Ja, na to misli!

Magda: Saj vem. Ampak kaj mi pomaga, jaz lahko toliko tablet požrem, kaj mi pomaga, če imam pa doma pekel. Kaj mi pomaga? Zdravila so tudi sam strup. Ti imaš vsaj samo enega, jaz imam dva.

Slavica: Vem. Daj, da ti povem, kako sem delala jaz. Ko je moj prišel pijan, so otroci gledali skozi okno in točno vedeli. Prepoznali so ga po vožnji avtomobila. Če je bil pijan in je prišel domov in je začel, sem se pobrala in šla z otroci ven. Potem je šel spat in jaz sem se vrnila. Če me je zaslišal, je spet začel rogoviliti. To je še slabše, če malo zaspi in je še pijan. Takrat se še bolj skrega.

Magda: Tudi ti si veliko prestala.

Slavica: Zdaj, odkar sem bila prvič v Polju, pred nekaj meseci, je nehal. Vsega skupaj je prišel samo enkrat pijan domov in se takoj vlegel in zaspal. Ne bom več prenašala tega. Rekla sem mu: "Imaš denar, imaš avto, pojdi na sodišče in daj tožbo za ločitev. Jaz ne bom dajala svojega denarja, ker ga imam manj. Jaz imam otroke, ki jim moram za knjige dajati. Če ti ni všeč mir v bajti, se poberi in pojdi." Pa misliš, da je šel? Pa takrat, ko je rekel, da bo policijo klical, ko sem ga zaštila. "Pojdi, pokliči jo!" sem rekla, "da vidimo, kdo je pameten in kdo je budala!"

Magda: Kaj si naredila?

Slavica: Z nožem sem ga, saj sem ti pravila. Takrat, ko sva prišla z morja. Ko so se take stvari dogajale. Če si tiho, pravi, zakaj si tiho...

Magda: Potem je zmeraj baba kriva. Tako pravijo. Moj mož ne bo nikoli rekel žena, ampak baba. Je rekel, če bo ženska izvoljena na volitvah, se bom obesil.

Slavica: Pa naj se!

Magda: Škoda štrika, sem rekla. "Poglej, ali so žene za poteptati?" sem ga vprašala.

Slavica: Moj pravi, babe so za prat, pa za otroke, pa za pospravljat, pa še za službo. Sem rekla: "Kaj si normalan? Vse tri vogale homo podpirali! Kako je tebe sploh mati vzgojila? Jaz svoje vsaj kuhati in zlikati učim!"

Magda: Moj isto. Moj mož ni imel ne matere ne očeta. 6 let je bil star, ko ga je mati dala v rejo. Jaz ga razumem, da je imel težko otroštvo. Jaz sem tri leta v šolo hodila, ko je bila vojna in zato imam tri leta neocenjeno. Danes imajo otroci vsega, pa se nočejo učiti. Pa še sin je tak, ker mu je oče vedno potuho dajal.

Slavica: Moja tašča je pred kratkih priznala, da je bila slaba mati. Zato on ne zna dati ljubezni meni in otrokom, on zna samo komando držat.

Magda: Moj isto, ne ve, kaj je mamina ljubezen.

Slavica: Ne vem, ali tvoj tudi tako govori? Tolče po mizi in govori: "Jaz sem tukaj glavni, jaz sem tukaj glavni!" Pa kaj si ti tukaj glavni, kurc te gleda, čisto po domače! Jaz zaslužim, ti zaslužiš, jaz podpiram več kot tri vogale, pa še tebe poslušam, pa ti misliš, da bom tako plesala, kot boš ti špilal.

Magda: Točno!

Slavica: Dosti je tega! Enkrat se mi je ob šestih zvečer pritisk tako povečal, da me je rešilec peljal v zdravstveni dom. Zdravnik je rekel, psihični pritisk in izčrpanost. 49 kilogramov sem imela.

Magda: Avgusta sem se hotela utopiti v Zbilju. Šla sem z motorjem in bila tako šibka, da nisem mogla speljati klanca, zato sem šla nazaj. Moja teta mi je rekla: "Ko ti bo najbolj hudo, se na Marijo spomni!" Potem sem mislila na hčerko. Kaj bi s hčerko naredili, če bi jaz to naredila? Hčerka ima otroka iz epruvete. Reva je vsa razrezana, trikrat je splavila, pa bi vse dala za otroka. Zdaj ima pa še taščo tako. Ko je prišla iz bolnice, mi je moj mož rekel: "Ali te ni sram, ker imaš jalovko?" Ko je hčerka prišla domov, sem ji povedala, kaj je rekel oče. Saj bi bilo bolje, da ji ne bi, je tako jokala na ves glas.

Slavica: Tudi jaz sem že večkrat mislila na samomor. Tudi moja tašča je slaba. Ko sem prvo dete mrtvo rodila, je rekla: "Bolje mrtev kot zdrav." Tako sem delala, po dvanajst, šestnajst ur, da se z možem ves teden nisva videla, do nedelje zjutraj. Potem sem enkrat hotela vzeti za likat in sem našla liste, na katerih je pisalo: "F. pusti Bosanke, Bosanke so Ciganke, kradejo, oženi eno kmečko Slovenko." Si lahko predstavljaš, kako me je srce bolelo? Noseča sem bila, pa me je začela ven iz bajte poditi. To je bilo 1977, in rodila sem mrtvo dete. Rekla sem tašči: "Kako bi ti bilo, če bi tvoja hčerka rodila mrtvo dete, tako kot je to od tvojega sina zdaj?" Shujšala sem za 10 kilogramov. Prvo leto, ko sem se poročila, sem shujšala za deset kil, iz 59 na 49, potem sem imela 46 kilogramov. Ko mi je ginekolog zrihtal zdravilišče, je rekla tašča: "Škoda denarja."

Magda: Jaz sem rekla, zdaj grem kamor koli, samo domov ne grem več. Tako me je tepel, da na to uho nič več ne slišim. V bobenčku imam luknjo, zdravniku nisem povedala, da je to naredil mož. Rekla sem mu, da sem okna čistila in z okna padla.

Slavica: Tudi jaz sem ves čas skrivala, ves čas sem skrivala, potem so mi enkrat v službi rekli: "Ali si neumna, kaj skrivaš? Pojdi k zdravniku s tako roko!" Vse je bilo plavo, uhan mi je strgal iz ušesa. Hotel me je vreči čez balkon, pa sta se mala sinova vrgla nanj. Ves dan sem delala, na nočnem ših tu sem delala z mešalcem, pa za tri otroke moram skrbeti. Natepel me je, ker sem otrokom kupila majhne avtomobilčke, zaradi tega me je šel tepst. V službi so mi pomagali. En dan so namesto mene delali, da bi jaz šla k zdravniku. Potem sem šla k zdravnici in sem ji rekla, da sem s kolesa padla. Pa je rekla zdravnica: "Tole, kar je na vratu, ni od kolesa."

Potem sem povedala. To je bilo prvič. Veste, zakaj sem jaz skrivala, ker nisem Slovenka in mene takoj obsodijo. Enkrat sem se uprla. Prej sem vedno čepela in čakala, da me je tepel. Zdaj grejo vmes tudi otroci: "Če boš ti mamico tepel, bomo mi tebe!" Saj sem mu rekla, tako ljubezen kot boš dal, tako boš dobil nazaj!

Magda: Vsak mož lahko babo natepe. Otroci so živčni.

Slavica: Ta večji poba je živčen. Zdaj je v puberteti, zdaj bi največ mamo rabil, kje se nahajam? Tukaj! V nedeljo, ko so bili na obisku, je mož rekel: "Pobu daš štiri lubčke, meni enega." "Ti imaš zadosti enega," sem mu rekla. Me smo bolane na živčni bazi.

Magda: Ko sem se hotela utopiti, sem razmišljala, kakšna sramota bo to, ko me bodo ven potegnili. Potem sem čakala, da se bo noč naredila. Mimo je prišel nekdo s čolnom, obrnila sem se in šla peš vse do doma. Uro in pol. Mene moj mož tako poniža. Saj je delaven, vendar denar in pridnost nista vse. Nikamor noče iti z mano. "Kurba bosanska," mi pravi, ker sem med Bosanci delala. Sem mu rekla: "Vsak ta slab Bosanc je boljši od tebe. Bosanci čuvajo žene."

Slavica: Oni jim zlato kupujejo in vse drugo. No, dobi se tudi slabih, saj pravijo, v vsakem žitu slabega mora biti. Tudi moj foter je pil, pa ni pri moji materi nikoli pozabil na god, na rojstni dan, vedno ji je kaj kupil. Moj mož pozabi. Če naštimam kosilo, mi pravi: "Kakšen praznik pa je danes, da je tako kosilo?"

Magda: Ko je bil moj rojstni dan, me je tako v noge brcnil, da naslednji dan nisem mogla na nogo stopiti, namesto da bi rožico prinesel. Ker je bil fajhten. Mene lahko danes ubije, pa drugi dan ne bo vedel. Drugi dan je čisto tiho, ko ga peglam. Čisto tiho. On je že tako prepit, na glavi ima toliko poškodb, da ne ve več. On je bolj potreben zdravniku, kot sem jaz. Jaz si upam živeti brez zdravil, če bi imela prijazno besedo doma od moža in od sina in mir. Brez zdravil. Jaz imam že tako vrečo zdravil doma, kaj mi pomaga! To je sam strup. Na zaprtem oddelku sem dobila 17 ali 15 injekcij. Zdaj dobim pa samo en rjav tabletek. Danes sem dobila dva, ne vem zakaj.

Slavica: To je za živce. Za pomirjenje živcev. Jaz dobim trikrat na dan po eno isto. Ne vem, kako se imenuje.

Magda: Zakaj sem pa danes dva dobila?

Slavica: Zato, ker si tako živčna. Ljuba duša. Jaz

- sem tudi vprašala, zakaj so bele kapsule, ki mi jih dajejo zjutraj in zvečer. Pa smo mi rekli, da je to za naravne potrebe, če te ledvice dajejo ali kaj podobnega. To ni nič hudega. Zdaj imam eno rumeno in eno rdečo kapsulo.
- Magda: O, kaj sem jaz že vse pretrpela. Enkrat sem se hotela obesiti, pa nisem znala zanke narediti.
- Slavica: Zdaj imaš za koga živet.
- Magda: Ja, zdaj imam za mojo vnukico. Pol bajte bo od nje, jaz ji bom to po smrti zapisala. Zdaj živimo vsi skupaj. Mož od hčerke je zlata duša, ima pa hudo mamo. 72 let je stara, vse bi najraje sama naredila. To je bila največja bajta v vasi, pa gostilna je bila v hiši. Hčerka se je sedem let borila za kopalnico, da je mati pustila, da sta naredila. Zdaj sta pri nas samo začasno, ker še otroška sobica ni urejena. Sobico sta z lesom obložila. Včasih sem ji že ob štirih zjutraj prinesla jest, rekla sem ji: "Če ti ne boš jedla, tudi ta mala ne bo imela kaj jesti." Eno kilo je že gor vzela, štiri centimetre pa je že zrastle. Imela je 3,18 kilograme, kot moj sine, ko sem ga rodila. Na porodu je skoraj izkravela in ledvice so ji odpovedale. Ob dveh ponoči je rodila in od dvanajstih opoldne je bila v porodni sobi. Ko sem jo jaz zagledala! /Sklene roke./ Drugi dan smo šli na obisk in je sestra rekla: "Saj ni obiskov, ona je na intenzivni. Otročka boste videli." Jaz sem rekla: "Tako rada bi videla hčerko." Dovolila mi je za dve minuti. Potem pridem tja, jaz sem v šok padla, ko sem jo videla. Sem mislila, da bo kaj boljše, zdaj ko je upokojen. Že 31 let sem poročena, pa še nisem imela enega tedna mirnega. Včasih je prišel sin krvav domov, včasih mož, od pretepev in od prometnih nesreč. Zdaj mi včasih pravi: "Kurba bosanska, no, kje je kaj tvojega, kje? Rad bi videl tvojo polovico!" Pa kako sem gurala pri bajti.
- Slavica: Jaz imam črno na belem, jaz sem zaščiten, polovica je moja, polovica je njegova. Moji otroci padejo takoj v jok, ko se mož začne dreti.
- Magda: Tako sem šparala, sama s svojim dinarčki sem parcelo kupila, leta 1974. Srce se mi para, ko mi to reče.
- Slavica: Včasih sem brez volje, komaj skuham, pospravim. Potem pa se vsedem ob okno, pivo si dam pred sabo in premišljam. Od otroštva do vsega. Ljubi Bog, kaj sem jaz zagrešila, da me tepeš od dveh let naprej, ko sem ostala brez mame? /Jok./ Kaj sem zagrešila, kaj sem naredila? Pravijo, na drugem svetu boš boljše živel, daj mi na tem svetu, da živim dobro!
- Magda: Me imamo že na tem svetu pekel.
- Slavica: Na onem svetu nam bo tudi dal.
- Magda: Ne ne, ne bo dal. Bomo prišli vsaj v vice. Ne bomo prišli v pekel.
- Slavica: Rekla sem si, ko bom umrla, bom hodila vse tiste strašit, ki so me zajebavali.
- Magda: Mene mogoče res Marija merka, če pomislim, kolikokrat sem že hotela samomor narediti. Ena soseda pravi: "Ali si neumna, da bi se zdaj umaknila, da bi dedec drugo v hišo dobil? Zdaj, ko je hiša gotova."
- Slavica: Ti hodi pametna, zrihtaj si dokumentacijo, da si ti tudi kupila stvari. Da je pol tvojega.
- Magda: Imam vse račune, vse spravljam.
- Slavica: Mož je rekel: "Otroke bom jaz obdržal." Pa je sin rekel: "Mi bomo ostali pri mamicici."
- Magda: Ko je moj sin trezen, se vedno zame potegne. Če je trezen.
- Slavica: Ne vem, kakšni bodo moji, zdaj so še majhni.
- Magda: Moj sin je tako priden, vse dela, gara, zida pri privatniku. Včasih zapije ves denar. Če mene ne bi bilo, ga že dolgo ne bi več bilo. Včasih se je zastrupil od pijače. Možu sem rekla: "Pojdi gor pogledat, kaj je s K." Pa mi je rekel: "Če je tako pijan, ga še na cesti ne bi pobral." Kdo je kriv za to, sem vprašala. Kriv si ti, zmeraj si ga zagovarjal. Vse dni se je potepal, ti pa nisi šel za njim. Moj sin vsak dinar v gostilni pusti, pa je star 30 let. Ni prav, da je sok v gostilni dražji kot alkohol. Ko je bil moj mož mlad, so mlade fante, ki so se prikazali v gostilni, starejši moški iz gostilne nabrcali. Tudi policija bi morala ukrepati.
- Slavica: Jaz sem stara 37 let, moj mož pa je 43.
- Magda: Ampak veš, da zgledaš starejša kot 37 let, zato ker imaš tako življenje. Jaz sem bila 55.
- Slavica: Zdaj smo si že malo opomogle, ko bi nas doma kdo videl, kot Kristusi smo, pa prejokaš, pa ne spiš, pa drug dan sam ne veš, kaj bi naredil. Drugi dan, ko je trezen, pa mu govoriš, kaj je bilo.
- Magda: Bo že boljše, ko bo pod zemljo.
- Slavica: Najboljše bi bilo, ko bi človek lahko pozabil. Ampak, kako boš pozabil take stvari? Prej sem bila pri dr. A. On me je samo provociral, namesto da bi me pomiril. Imela sem strašno otroštvo, koruzni kruh in marmelado sem jedla trikrat na dan. To je tako. Moj mož je v kraju, kjer živimo, domačin, jaz sem pa tujka.
- Magda: Zdravnik mi je rekel: "Koliko so žene pretepele zaradi ljubice, koliko!"

Slavica: Pa tudi zaradi alkohola.

Magda: Babe je lahko pretolči! Včasih, ko spijem dva pira, sem močna, drugače pa si ne upam nič nazaj reči. Enkrat sem rekla dedcu: "Enkrat te bom tako pregonila, to bo padalo." Naš je močan! Jaz sem reva, če ga pa en deci ruknem ali dva, takrat sem močna. Se ne pustim. Samo zdaj, ko vidim, da je mož že tako daleč, se raje umaknem. Ko pa pridem nazaj, me zmerja: "Kurba bosanska!" Čeprav je suh, vendar težko dela. Direktor je rekel: "Takega delavca nismo še imeli in ga tudi ne bomo več imeli, kot je vaš mož."

Slavica: Moj je tudi močan, ker vreče vzdiguje, ampak jaz se spravim na njega. Enkrat me je sin na kaseto snemal, ko sva se kregala. Ko je mož odšel, mi je rekel sin: "Mami, zdaj boš pa nekaj poslušala." Sem govorila tako grde besede, da me je bilo sram. Če bi šla s tem na sodišče, me je sram zase, čeprav je on govoril isto. Če bi šla na sodišče, bi rekli, da sem jaz bolj nora, kot je on.

Magda: Vedno izpade, da je baba žleht.

Slavica: Rekli bi, da je ona kriva.

Magda: Z nikomer si ne morem pomagati. Moja prva soseda je tako živčna, mož ves čas dela. Jaz ji nimam kaj zaupat. Saj ima sama take težave. Ona je sama neprijazna do svojih otrok, vedno morajo biti doma, samo tuli. Njena hčerka ima že drugo bajto. Čudna baba.

Slavica: Jaz sem tudi tako živčna, zato moram kaditi. Takoj ko začnem o tem govoriti, se začnem tresti. Bolje cigareti kot pijača.

Magda: Kaj pa pljuča?

Slavica: Kot otrok sem imela rano na pljučih, pa so me rešili.

Magda: Ti imaš majhne otročke. Koliko je tvoja najmlajša stara?

Slavica: Tri leta, najstarejši pa 12 let.

Magda: Kaj bodo sami, če boš ti toliko kadila?

Slavica: Otepala se bom z vso silo, toliko, da bodo prišli do kruha, potem pa tudi, če crknem! Če me ni pobralo v 15 letih zakona in v otroštvu, ko sem kadila, ko sem bila stara 15 let, me tudi zdaj ne bo. Foter mi je dal kadit. To je edino, kar mi je dal. Samo delala sem doma, nikoli nisem šla s kolegico ven s kolesom ali v disko. Tega sploh nisem poznala. Sestro, ki je tudi v Sloveniji, sem rihtala.

Magda: Delala sem na kravji farmi, 26 let v tistem betonu. V molzišču, v tistem smradu, nobena ni toliko zdržala. Pa mi je bilo hudo, ko sem šla.

Zaradi dela bi še vedno delala. Enkrat sem imela živčni zlom, ko so prišli molst tehniki, nihče ni nič umil, drek je v tulce tekkel, samo da je bilo hitro. Jaz sem jokala, ko sem to gledala. Me smo umivale vimena, imele smo predpasnike, ti pa nič. Samo tulce gor, pa zdravo: "Saj ga mi ne bomo pili." Jaz sem si svoje mleko sama namolžla, drugače ga ne bi nikoli pila. Krave so od tulcev zbolele, dobile mastitis, vsa vimena so imele zatečene. Kakšne krave, po 30, 35 litrov so dajale, take krave so šle v klavnico. Zaradi takih! In to so pili dojenčki. Kravce so imele vimena gnojna, tehniki pa so samo tulce gor nataknil. Včasih sem rekla: "Krava še ni pomolžena, jaz jo poznam, kot sebe!" On pa, samo da je hitro šlo naprej, da je še doma lahko pomolzel. Jaz sem jokala.

Slavica: To je tako kot tisti, ki imajo doma kmetijo in rečejo, če bo dež, bom prišel delat, če ne bo, bom delal doma. Jaz sem morala delati pa za dva, plače sem dobila pa za en drek. Zato sem rekla, raje bi videla, da bi bila doma, da bi vsaj svojim otrokom kaj dala, da ne bi bili tako občutljivi.

Magda: Moja hčerka mi je rekla, da sem vse sinu dala, da sem vse njemu nudila, da je bil mamin ljubček. Sama sem rekla: "Nikoli nisem razlike delala med tabo in sinetom." Enkrat je sin v jarku ležal. Rekla sem hčerki, če boš ti imela tako izgubljenega otroka, kot je tvoj brat, potem boš videla. Meni se je srce paralo. Enkrat sem moža lovila okoli bajte, drugi dan pa sina. /Joče./

Slavica: Moje otroke imam vse tri rada, otroci vedo, da jih mamica enkrat ali dvakrat na leto načoha, za naprej in za nazaj. Otroke sprašujejo, kdo je bolj hud, ati ali mami. Ati kar naprej čoha, mamica pa enkrat, dvakrat na leto. Enkrat enega, enkrat drugega. Da ne reče eden, da je dobil več batin kot drugi, enako sta jih dobila. Sama sebi se čudim, da še toliko zdržim. Saj rečem, človek je še slabši kot žival.

Magda: Kaj sem jaz doživela na zaprtem oddelku. Jaz sem v svoji hiši tri mesece ležala v sobi. Nisem si upala kure nafutrat, tako me je bilo strah. Ljudi sem se izogibala. Sram me je bilo, ker sem notri ležala. Mož je prišel domov in mene je bilo sram. Cel dan sem bila doma, v pokoju, pa nisem kosila skuhala. Sin je kuhal kosilo, da ni bil ati brez kosila. Mož mi je rekel, da naj se mi vsaj kure in mačke smilijo, če se mi že on ne. Vsaj kure in mačke naj nafutram.

Meni je bilo vse gladko. Enkrat sem usmerjala promet. To se je zgodilo že pred dvema leti, ko sem šla na polikliniko. Povedala sem, da sem se bala moža in vsega. Jaz imam ta strah v sebi, odkar je moža avtobus zbil, jaz pa sem bila zraven z otročki. Takrat sem dobila prvi strah. Če ga ni bilo domov, sem vedno rekla: "Zakaj mi ne poveš, da te ne bo, da boš ostal v gostilni?" Niti sekunde nisem zaspala, zjutraj pa sem morala ob štirih vstati in na roko krave molsti.

Slavica: Potem ti pa pride domov pijan, in človek se počuti butca. Enkrat, ko je bil spet nasilen, sem poklicala policijo. Ko so bili policaji na stopnicah, je spet začel: "Bla, bla, bla!" Policaj je rekel: "Bodite tiho, ker vas bomo sicer odpeljali! Ženo in otroke pustite domov!" Od takrat me sosede ne marajo. Potem je šel v špajz in vzel pijačo. Jaz pa budala, taka budala sem bila, z otroci sem šla gledat, če se ni šel slučajno obesit. Eno uro sem ga iskala po okolici. Ko sem ga zjutraj našla v postelji, sem si rekla, kako sem lahko tako neumna, da ga grem iskat naokoli. Moral se mi je zares smejat. Včasih me tako skrbi. Včasih samo gledam, kdaj bodo prišli policaji in rekli, danes se je mož zaletel z avtomobilom ali se ubil. Meni je vseeno, če dobi kakšno babo. Še rajši vidim, poberi se in pojdi. Mene je strah, da se ne zaleti z avtom, jaz nimam denarja za pogreb, pa denarja za odplačevanje avta.

Magda: Včasih me pogleda v oči, ko pride v kuhinjo, jaz že vem, da moram bežat.

Slavica: Enkrat je prišel domov in sem rekla: "Ti si spet pil!" On je rekel, da sem hujša kot policaj, ker ga takoj zavoham. Spremenil se je, odkar sem tukaj. Tvoj se bo tudi. Zato ti pa rečem, ne tišči domov, ko ti bo zdravnica rekla, da lahko greš, pa pojdi.

Magda: Na vikend bi rada šla. Ne bom šla domov, šla bom k moji nečakinji. Domov ne grem. Zadnjič, ko je prišel na obisk v bolnico, sem ga odslovila.

Slavica: Nihče nam ne bo pomagal. Same si moramo pomagati.

Magda: Kaj sem jaz že vse preživela. 13 let sem bila stara, ko sem šla od doma. Ob 4 zjutraj sem bila že na njivi in okopavala koruzo in krompir. Do riti sem bila mokra. Včasih je bilo veliko ljudi pri hiši, danes pa je malo ljudi.

Magda: Ali sem ti pravila, kako so me odpeljali, namesto da bi dedca? Jaz se nobenega policajja ne bojim.

Slavica: Jaz sem morala 50 tolarjev plačati, ker sem se vozila brez luči, pa sem imela sina na kolesu in polno vrečk. Ko sem kolo vlekla v breg, sem luč izklopila in na vrhu hriba je nisem takoj vključila, pa so ravno policaji prišli. Sem rekla policajem, ali sem jaz kriva, če je to kolo 30 let staro, da se ne vidi, čeprav je luč delala. Nisem hotela plačat, pa so mi rekli, da bom morala v zapor za trideset dni. Sem rekla, da rada grem, saj se bom vsaj spočila. Veš, kaj mi je ena ženska rekla: "Zdaj imaš probleme z možem, ko bodo otroci zrasli, boš imela probleme z njimi. Zdaj zaradi moža ne spiš, takrat ne boš zaradi otrok, ko se boš tresla, ali bodo srečno prišli domov ali ne." Same skrbi.

Magda: Majhni otroci, majhne skrbi, veliki otroci, velika briga.

Slavica: Ko še niso v šolo hodili, sem rekla, ko bi vsaj začeli v šolo hoditi. Zdaj je še hujše. Včasih nimam denarja, da bi jim kupila tiste knjige. Enkrat sem svojega tako pretepla, da sem ga skoraj zadavila. Bil je tako pijan in potem mi je kar nekaj reklo v glavi, naj ga hudiča pri miru pustim. Jaz bi nastradala. Bil je tako pijan, da ni vedel, da sem ga natepla.

Magda: Ti bi nastradala, zaprli bi te.

Slavica: Potem bi govorili, pijana baba je deca zadavila. Enkrat je prišel pijan domov, pa me je začel obtoževati, da sem se kurbala naokoli. Rekla sem mu; "Kje, ali z otroci, doma?" Potem sem ga zagrabila za lase. Drugi dan je gledal, od kod je obtolčen. Mislil je, da je s kolesa padel. Čez tri dni sem mu povedala, da sem ga jaz natepla, in če bo drugič še to govoril, sem mu rekla, ga ne bom samo natepla, ampak ubila. Pa tudi če deset let dobim. Socialna bo vzela otroke, bajto mi ne more nihče vzeti, bajta me bo počakala. Ko sem prišla poleti prvič v bolnico, je bilo zato, ker sem ga z nožem zaštihala. 23. julija. Zdaj je december in sem drugič tu. On zdaj ne pije več, zdaj je vse v redu, vendar jaz nimam več živcev. Meni so živci šli. Ropotanje, vpitje, nakladanje. Če rečem: "Nehaj mi nakladat!", to pomeni, naj me pusti pri miru.

Magda: Stokrat raje sem bila na zaprtem oddelku, ker ni bilo tega vpitja, kot je tu.

Slavica: Kako se boš pa zdravil tu, ob tem vpitju?

Magda: Mene injekcije držijo, doma ne vem, kako bo.

Slavica: Zadnjič, ko je prišel mož z otroci na obisk, sem mu povedala, kaj ste me vprašali /v vprašalniku/. Kaj mi je bilo najlepše v življenju. Pa

sem vam odgovorila, moj brat in moji otroci. Mož je bil čisto tiho, je mislil, da bom rekla, da mi je bilo najlepše v življenju to, da sem se z njim poročila. To ne bo dočakal.

Magda: Ko sem sama, vedno premišljam o tistem letu, ko sva se spoznala in ko sva še živela pri tašči in se je vedno za mene potegnil. Tisto mora priti nazaj.

Magda: /Joka./ Včasih sem vse noči jokala, ker nisem imela komu potožiti. Imela sem le take, ki so mi privoščili.

KOMENTAR

Ta dialog razkriva negativne učinke nasilja v družini na duševno zdravje žensk, govori pa tudi o součinkovanju različnih dejavnikov na vsakdanjo realnost žensk. Slavica je oseba, ki je definirana s statusom tujke v dominantni kulturi. Je Bosanka in tovarniška delavka hkrati. Klasični patriarhalni vzorec zahteva od nje skrb za otroke, ki jo po eni strani hrabrijo in ji dajejo moč, da zdrži v nevzdržnem odnosu z možem, po drugi strani pa jo bremenijo s totalno odgovornostjo za njihovo prihodnost. Čeprav skrbi za otroke in opravlja poleg plačanega tudi skrbstveno delo, ji to ne prinaša boljšega ekonomskega statusa in večje avtonomije.

Slavica nima socialne mreže, iz katere bi črpala neposredno pomoč pri delu in emocionalno podporo. Ko ne zmore več, je bolnišnica edini način umika iz nevzdržne vsakdanje realnosti. Bolnišnica je v nekem smislu azil, pa tudi sredstvo, s katerim se bori proti možu, ko vse drugo odpove.

Slavica je govorila tudi o trpljenju ob rojstvu mrtvorojnega otroka, ki ni pomenil le travmatične izgube, temveč ji je prinesel tudi obsojanje s strani sorodnikov. V okolju, kjer so reproduktivne sposobnosti sinonim za žensko identiteto, je vse, kar gre narobe v življenju otrok, krivda žensk. Prizadeta doživlja torej trojno deprivacijo: kot tujka, kot revna ženska in kot oseba, ki doživlja nasilje v partnerskem odnosu. Prepletenost tega trojega ji onemogoča, da bi se v njenem življenju kaj spremenilo, in negativno vpliva na njene "živce", na njeno duševno zdravje.

Magda je v podobnem položaju, saj ima tudi ona dolgoletne izkušnje z nasiljem. V

tradicionalnem okolju se mora, kar je značilno za številne posameznice, bojevati za del družinskega imetja, ki je v resnici njen. Za kmečka okolja je značilno, da ženska, ki je vse življenje delala za kmetijo, pogosto ostane brez imetja, ki je po patriarhalnem vzorcu napisano na možovo ime. Ekonomska odvisnost, ki je posledica spolne pripadnosti, mnoge ženske pripelje v položaj totalne odvisnosti od partnerja. Čeprav opravljajo dvojno ali trojno delo, ostajajo še vedno ekonomsko odvisne.

Magda doživlja izkušnjo dvojnega nasilja: od moža in sina, ki je prevzel ne le klasični vzorec odvisnosti od alkohola, temveč tudi nasilno ravnanje do žensk. V očeh moža je kriva za to, kar gre narobe v življenju njunih otrok: za sinovo odvisnost in hčerine ponesrečene poskuse, da bi donosila otroka. Še več, tudi Magda je tako kot Slavica v moževih očeh ne vredna kot ženska in kot zakonska žena. Njeni poskusi samomora so bili poskusi umika iz nevzdržne realnosti, pa tudi apel okolju, da bi ji pomagal v stiski (npr. sosedu).

Za obe ženski je značilno, da na izkušnje nasilja ne reagirata le s pasivnostjo, temveč zdaj, ko sta starejši, tudi z nasiljem. Njuno pripovedovanje o nasilnih partnerjih je mešanica sovraštva in zavedanja o tem, da bosta z njima morali živeti naprej. Vidik sovraštva v nekaterih primerih privede tudi do uboja nasilneža, kar je implicitno razvidno iz njenega pripovedovanja. Take obravnave žrtve-storilke poznamo zlasti iz anglosaksonskega sveta, kjer je preživeto nasilje v veliko primerih olajševalni dejavnik pri obravnavi.

Tudi Magda nima socialne podporne mreže, element emocionalnega opogumljanja so po klasičnem ženskem vzorcu otroci: njena hči in vnukinja. Vprašanje pa je, kaj se zgodi, ko tudi ta del emocionalne podpore odpove. Prav gotovo je treba v tej perspektivi razumeti visok delež psihiatrične hospitalizacije žensk, ki ostanejo same po odhodu otrok od doma, in njihovo visoko samomorilnost, ki je med njimi najvišja po 60. letu starosti.

Obe ženski se zavedata, da imata malo pravic in da nimata pravne varnosti, ki bi ju branila pred nasilnejšem. To pa jima implicitno pripoveduje tudi o njunem družbenem statusu, ki je v tem kontekstu drugorazreden. Govori pa jima tudi o njih samih in sporočila, ki jih iz

takega odnosa sprejemata producirajo občutke nevrednosti, negativnosti, ničvrednosti.

Obe sta pripovedovali o običajnih občutkih sramu, ki jih poznamo iz zgodb večine pretepenih žensk. Sramovali sta se dejstva, da ju moža pretepata, in šele dolgoletno trpljenje in spodbude drugih ljudi so vplivale na to, da sta o tem spregovorili. Slavica je na koncu pogovora izrazila implicitno upanje, da se bosta z možem spet tako razumela kot takrat, ko sta se spoznala. "Tisto mora priti nazaj," pravi Slavica in s tem ponovi verovanja mnogih, ki po dolgih letih preživetega nasilja verjamejo, da bo nekoč spet vse dobro.

Ženski se zavedata, da je njuno bivanje v bolnišnici začasen umik in da imajo njune potrebe malo skupnega z bolnišnično ponudbo.

Ko ju bodo odpustili, se bosta vrnila v okolje, polno stresov, poniževanja in skrbi. Vsceno pa ostaja bolnišnica edini prostor, kamor se lahko umakneta in kjer imata čas "pomiriti svoje bolne živce".

Prepletenost negativnih dejavnikov, kot so slojevska pripadnost, kmečki patriarhalni spolni vzorec, nacionalna pripadnost, fizično nasilje, neplačano skrbstveno delo in daljše obdobje bivanja v ogrožujočem, stresnem odnosu je torej temelj za vstop v psihiatrično bolnišnico. Izhajajoč iz potreb uporabnic, je razvidno, da bi prizadeti potrebovali drugačne skupnostne službe, ki bi jim pomagale spreminjati njihovo obremenjujočo socialno situacijo.

(Se nadaljuje.)

Literatura bo navedena na koncu zadnjega dela.)